

+

۳. معنای عاشورا برای شیعیان تجدد‌گرای مهاجر

بعد از انتشار مطالعات جerald هاوتینگ و ماریبل فیرو در ۱۹۹۵م/۱۳۷۴ش، مسیر جدیدی در مطالعات عاشورا پژوهانه غربیان آغاز شد. کوشش‌ها دیگر نه معطوف به شناخت معنای سیاسی آیین‌های عاشورا و خاستگاه تاریخی این معنا، بلکه مصروف بازشناسی معنای سیاسی آیین برای اجتماعات شیعی معاصر گشت. آن‌ها از این دوره به بعد چنین اندیشیدند که مسئله این نیست که منابع دینی مسلمانان واقعاً چه گفته‌اند؛ مسئله آن است که مسلمانان معاصر آن گفته‌ها را چگونه می‌فهمند.^{۱۲} نیز، معتقد شدند فهم صحیح معنای عاشورا برای جوامع شیعی امروزین بیش از آنکه نیازمند تحلیل رویدادهای تاریخی عاشورا در گذشته یا تلاش برای شناخت اسلام اصیل باشد، نیازمند شناخت مطالبات سیاسی مسلمانان معاصر و همچنین تفسیر خود ایشان، هر چند ناصحیح، از مسائل تاریخی است.^{۱۳}

این تغییر رویکرد البته در واقع نتیجه تحولی کلان در سطح جهانی هم بود. پیش از این شیعیان اقلیتی در عالم اسلام انگاشته می‌شدند که برای خودشان رفتارهایی داشتند و حفظ منافع غرب اقتضای آن‌ها را بهتر بشناسند؛ اکنون عمق استراتژیک نفوذ تشیع توسعه یافته است و در مناطقی از اروپا، آمریکا و استرالیا می‌توان اقلیت‌هایی شیعی را دید که روز عاشورا حتی از محل کار خود غیبت می‌کنند و در مراسم خیابانی حضور می‌یابند؛ مراسمی که برای بسیاری از غربیان سؤال برانگیز و برپایه ذهنیت‌های پیشین غربیان درباره شیعه در اغلب مواقع حتی ترس‌آور نیز هست. آن‌ها از همین رو احساس نیاز می‌کنند شیعیان دوران معاصر را بشناسند و معنای عاشورا برای ایشان را دریابند. ورنه جیمز شوبل استاد مطالعات دین‌شناختی کالج کینیون در ایالت اوهایو بود که در مقاله خود با عنوان

از حدود دهه
۱۳۹۰م/۱۳۹۰ش
به بعد مطالعه
آیین‌های
عاشورائی
سمت‌وسوی
دیگری یافت و
پژوهشگران در این
دوره علاقه‌مند
به مطالعه
تحریرهایی از
عاشورا شدند که
نوعاً گزاردگان‌شان
در تلاش برای
نوعی احیای
سنت‌های کهن
خویش در سازگاری
با فرهنگ جهانی
غرب‌اند؛ یعنی در
عین آنکه زیست
مدرنی دارند،
نگاهی سکولار به
مراسم مذهبی را
پی می‌گیرند.

«کربلا همچون فضایی مقدس در میان شیعیان آمریکای شمالی» (۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش) به آیین‌های عاشورایی شیعیان کانادا که اغلب مهاجران آفریقایی و گجراتی بودند توجه نمود. شوبل بحث خود را با توجه دادن به این نکته آغاز می‌کند که وقتی قومی از جایی دیگر به وطن جدید خود آمده‌اند و قرار است از میان عناصر هویت‌ساز فراوان خود صرفاً برخی را حفظ کنند، تصمیمی که نهایتاً گرفته می‌شود نشان می‌دهد اصلی‌ترین عنصر هویت‌ساز از دید ایشان چه بوده است. شوبل می‌گوید این شیعیان با گزینش آداب عزاداری عاشورا عملاً دست به گزینشی زده‌اند که هم با هویت پیشینشان تناسب دارد و هم برای اجتماع و هویت‌سازی‌شان در محیط جدید کانادا بیش از همه مفید است.^{۱۴}

مطالعه دیگر از همین دست کوشش پاول تابار، استاد دانشگاه سنت لوییزه لبنان و دانشگاه سیدنی شرقی در استرالیا، درباره مراسم عاشورای شیعیان مهاجر شهر سیدنی است. او می‌خواهد بداند در جامعه مهاجری مثل جامعه شیعیان سیدنی مراسم عاشورا دارد هر ساله با تفاسیل فزاینده و به شکل پیچیده‌تری دنبال می‌شود و چگونه نمادها و صورت‌های اجرای مراسم در فضای جامعه مهاجرپذیر تغییر پیدا می‌کنند تا در خدمت عناصر محیط جدید قرار گیرند.^{۱۵} او می‌خواهد نشان دهد شیعیان هر منطقه‌ای اهداف عاشورا و نهضت امام حسین (ع) را مطابق نیازهای خودشان تفسیر می‌کنند. مثلاً برخلاف شیعیان مناطقی مثل لبنان که می‌کوشند از امام حسین (ع) درس مبارزه بگیرند، شیعیان سیدنی روی این معنا تمرکز می‌کنند که امام حاضر نشد ارزش‌هایی را که به آن‌ها باور داشت و انهد. به بیان دیگر، شیعیان مناطقی مثل استرالیا نیاز ندارند که از عاشورا درس مبارزه نظامی بگیرند؛ آن‌ها نیاز دارند چیزی برای حفظ هویت جمعی خودشان در جامعه‌ای که در آن غریب‌اند بیاموزند.^{۱۶}

+

۴. معنای عاشورا برای شیعیان سنتی معاصر

از نیمه دهه ۱۳۸۰ش با توجه به تحولات اجتماعی کشورهای غربی دوباره مسیر مطالعات عاشورا پژوهی عوض می‌شود. غربیان به جای اینکه سراغ مطالعه شیعیان مدرن ساکن در غرب بروند، به سراغ شیعیان سنتی ساکن در جوامع شیعی می‌روند، شیعیانی که مروج همان نوع بینش‌ها و رفتارهای دینی‌اند که هرگز برای غرب خطری سیاسی تولید نمی‌کند. غربیان می‌خواهند با مطالعه درباره این اقلیت‌ها دریابند راز بقای ایشان در جوامع امروزین چیست و چگونه می‌توان بقای بیشتر و توسعه فعالیت‌های ایشان را - در مقام رویارویی با تشیع مدرن - تضمین کرد.

یک مطالعه از همین قبیل از آن لارادیب استاد کرسی مردم‌شناسی کالج اسکریپس در شهر کلارمونت از ایالت کالیفرنیا آمریکا است. دیب معتقد است عزاداری‌های شیعیان لبنانی در دهه ۱۹۶۰م/۱۳۵۰ش توسعه پیدا کرده و این به بسطی اسلامی شیعیان لبنان و بازیابی هویتشان به مثابه جمعیتی انجامیده است که پیش از این از نظر سیاسی منزوی بودند. اشغال جنوب لبنان در ۲۰۰۰م/۱۳۷۹ش هم این روند بازیابی هویت را تسریع کرده است. وی می‌خواهد بداند چه عواملی به بازسازی این هویت دینی مدد رسانده‌اند. او باور دارد الگوگیری شیعیان از عاشورا نقش مهمی در بازیابی هویتشان ایفا کرده است می‌خواهد با این مطالعه بداند شیعیان لبنان دقیقاً از کدام عناصر عاشورا و آیین‌های آن الگو گرفته‌اند.^{۱۷}

مطالعه کوشش‌ها برای ابقای مراسم عاشورای سنتی در جوامع شیعی رویکرد جدیدی به مطالعات عاشورایی بود. بعد از مطالعه آیین‌های عاشورایی در حواشی فرهنگ غرب، غربیان از نیمه دهه ۱۳۸۰ش مطالعه آیین‌های عاشورایی در خود جوامع شیعی را نیز پی گرفتند. این مطالعات روی